

Univerzitet u Beogradu

Filozofski fakultet

odeljenje za istoriju

Diplomski Rad

Borislav Pekić i demokratska omladina  
1944-1954

Mentor

dr. Aleksandar Životić

Student

Nenad Radovanović

U Beogradu 2019.

# Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Ratni vrtlog.....	4
3. Privremena vlada DFJ.....	6
4. Srpsko građanstvo.....	9
5. Demokratska Stranka.....	10
6. Gubitak prava na školovanje.....	11
7. Odgovor.....	12
8. Parole.....	15
9. Organizovan otpor.....	15
10. Borislav Pekić i Savez demokratske omladine Jugoslavije.....	19
11. Proces i Presuda.....	24
12. Godine koje su pojeli skakavci.....	26
13. Zaključak.....	27

## Uvod

Rat na jugoslovenskim teritorijama nije bio samo rat lokalnog, pretežno slovenskog stanovništva, protiv nacističke Nemačke i njenih saveznika, nego i građanski rat između dva ideološki različita pokreta. Nakon rata uspostavljen je novi društveni poredak na osnovama marksizma-lenjinizma koji je svoju snagu crpeo na pobjedu u jugoslovenskoj revoluciji 1941-1944. Zvanični jednopartijski sistem, nije cenio različitost mišljenja ni javnu kritiku najvišeg državnog rukovodstva ili zvanične ideologije. KPJ je srpsko građanstvo okarakterisala kao ideološko-političkog neprijatelja, jer nova ideologija koja je uspostavljena neće počivati na građanskim vrednostima, koje su glavni klasni i politički neprijatelj koga bi trebalo uništiti kako bi se uspostavilo društvo socijalne pravde. Građanska klasa je viđena kao „eksploatator” koji izrabljuje radničku klasu, uz to opterećena stereotipom „Velikosrpskog hegemonizma”, nasleđenim iz predhodnog perioda, kao i pasivizacijom samog samog građanstva u toku Drugog svetskog rata. Srpsko građanstvo optuživano je za izdaju i kolaboraciju sa fašizmom.

U posleratnom periodu u Jugoslaviji, KPJ je bio predvodnik u borbi protiv fašizma, i mala je shodno tome najveću podršku u narodu, posebno kada se upoređi sa drugim komunističkim partijama jugoistočne Evrope. To ne znači da prilikom revolucionarnog preobražaja nije bilo onih kojih su se protivili partiji.

Dublja analiza pokazuje znatnu represiju, naročito kod određenih slojeva građanstva, učenika i studenata, seljaštva, crkve ili pak unutarpartijskih struktura u vreme IB-a a i kasnije. Većim delom su ove manifestacije imale pasivan indirektan karakter, jedino se u određenim prelomnim trenucima otpor ispoljavao kao aktivan i delimično organizovan.

## Ratni vrtlog

Napadom fašističke Nemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. godine, rat je usao u novu fazu. Sukob je dobijao na razmerama i na žestini bitaka koje su se vodile. Sovjetski Savez protiv sebe nije imao samo Nemačku, već i privredu cele Evrope, koja je stajala Nemačkoj na raspolaganju. Na istoku, sa trupama Vermahta, stajala je još i Musolinijeva Italija, Manerhajmova Finska, španska „Plava Divizija“, Pavelićeva NDH. Otvorio se veliki front koji se prostirao od Baltika do Crnog mora. Dolazi do radikalnog preloma u Drugom svetskom ratu, kako na bojnopolju tako i u međunarodnim odnosima. Istočni front postaje odlučujuće ratište, a celokupno breme ratnih napora palo je na Sovjetski Savez. Godine 1941. stvorena je antifašistička koalicija između Velike Britanije i Sovjetskog Saveza, a iste godine u decembru, nakon napada Japana na Perl Harbur, prilazi i SAD.

Ulazak SAD u rat, sa svojim ogromnim ljudskim, materijalnim i industrijskim resursima predstavljao je veliko olakšanje za Sovjetski Savez i Veliku Britaniju. Međutim, bilo je potrebno vreme kako bi se svi raspoloživi resursi mobilisali i počeli da se koriste na ratnim bojištima. Sile osovine su i naredne dve godine ređale uspehe u ratu. Najvažnija prekretnica dogodila se upravo na istočnom frontu gde su borbe za Staljingrad iscrpele nemačku vojsku i dovele je do sloma, 2. Februara 1943. godine. Poraz kod Staljingrada naterao je Nemce na povlačenje sa Kavkaza, a imao je i političke posledice. Uništenje nemačke vojske na istočnom frontu nateralo je krugove u Rumuniji i Mađarskoj na razmišljanje o napuštanju Nemačke i prihvatanju Saveznika. Isto tako, ohrabrilu je pokrete otpora širom Evrope na borbu protiv Sila Osovine.

Iskrcavanjem na Gvadalkanal na Solomonskim ostrvima, 7. avgusta 1942., Amerikanci započinju operaciju „Watchtower“, jednu od najžešćih borbi na Pacifiku. Borbe su trajale sve do 8. Februara 1943. i smatraju se prekretnicom na Pacifičkom frontu.<sup>1</sup>

U Evropi, odnosno centru zbivanja u Drugom svetskom ratu, značajno mesto pripadalo je pokretima otpora. Ti su se pokreti međusobno razlikovali po stepenu jedinstva, ideologiji, karakteru borbe, kao i po stepenu izloženosti okupatorskoj represiji, sedištu rukovodstva i načinu

---

<sup>1</sup> Branko Petravnović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 I*, Beograd 1988.

dejstva. Sa gledišta njihovih krajnjih ciljeva, ti su se pokreti mogli podeliti na one koji su težili da održe *status quo*, odnosno obnovu starog poretka, i na one koji su težili temeljnoj promeni u okvirima narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora. Sovjetski partizani, jugoslovenski partizani, poljska Armija Krajova, francuski pokret otpora, najpoznatiji su među mnogobrojnim koji su postojali u Evropi.

Tokom Drugog svetskog rata, održavale su se i brojne savezničke konferencije, kojih je tokom rata održano preko dvadeset i koje su imale veoma jak uticaj na Jugoslaviju. Saveznici su imali puno izvora o stanju na Balkanu, poput izveštaja sa misija na terenu, i kod NOVJ i kod JVuO. Kao i u dešifrovanim porukama svih zaraćenih strana, te su mogli da sklope vrlo jasnu sliku o komplikovanoj situaciji na terenu. Krajem 1943. godine ispostavilo se da su partizani efektivniji i efikasniji u borbi, ali i da su četnici, posle saradnje sa Italijanima, počeli saradivati i sa Nalcima u borbi protiv partizana. Jedna od važnijih odluka za razvoj događaja u Jugoslaviji doneta je na Konferenciji u Teheranu, gde je dogovoreno da se podrži partizanski pokret.

Narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije sadržavala je u sebi socijalnu, nacionalnu i antifašističku težnju, u formi celovitog procesa. Na čelu borbe stajala je Komunistička partija Jugoslavije, kao organizaciono-ideološki predvodnik. Komunisti su postali najaktivnija antifašistička snaga u pokretima otpora, a razmimoilaženja između njih i građanskih snaga nisu prestajala do kraja rata.

Formalno priznanje NOVJ na Teheranskoj konvenciji uticalo je na razvijanje veza sa saveznicima. Vrhovni štab NOVJ uspostavio je veze sa savezničkim vojnim vlastima tako što je poslao svoje misije u Moskvu i u London. Iako su ove misije bile vojnog statusa formalno, na njima su se razmatrala i politička pitanja u vezi sa borbom nove Jugoslavije za međunarodno priznanje. Tako je došlo do Viškog sporazuma, odnosno sporazuma Tito-Subašić, koji je trebao da, po zamisli Britanaca, ujedini kraljevsku vladu Kraljevine Jugoslavije u Londonu sa partizanima koji su bili de facto vlast na oslobođenim teritorijama. Viški sporazum bio je polazna tačka u odnosima dvaju strana. Pregovori su se kasnije nastavili ponovo na Visu, u Vršcu i u Beogradu, sve do stvaranja Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije. Najveći problem predstavljao je Petar II Karađorđević, koji je ceo ovaj proces doživljavao kao svoje razvlašćenje. Čerčil je stavljao do znanja da je Tito gospodar cele situacije, a da monarh nije neophodan.

Na Krimskoj konferenciji, februara 1945. godine, savezničke vođe su prihvatile vođstvo nove Jugoslavije i sprovođenje sporazuma Tito-Subašić. Time je otvoren put za obrazovanje jedinstvene vlade DFJ i legalizaciju revolucionarnih promena u Jugoslaviji. Privremena vlada nalazila se u rukama KPJ-a, a u Privremenoj narodnoj skupštini preovlađivao je narodnooslobodilački pokret. Faktička vlast bila je u rukama revolucionarnih snaga. Josip Broz Tito je 5. marta obrazovao Jedinstvenu privremenu vladu Demokratske Federativne Jugoslavije, koju su odmah priznale Velika Britanija, SAD i SSSR.<sup>2</sup>

### Privremena vlada DFJ

Privremena vlada DFJ obrazovana je 7.marta 1945., od Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i pripadnika kraljevske vlade u egzilu, gde je AVNOJ, kao glavni nosilac Privremene vlade DFJ, ujedno bio i najviši organ vlasti, a nakon sporazuma NKOJ-a sa kraljevskom vladom zadržao je i zakonodavnu funkciju. Pored privremene vlade i AVNOJ-a, u sistemu vlasti postojalo je i namesništvo, kao ustanova prelaznog karaktera, bez bitnijih ovlašćenja. Privremena narodna skupština donela je zakone u veoma kratkom roku i raspisala izbore za 11. novembar 1945. godine.

U vladi su se pored komunisti, koji su imali najveći uticaj, nalazili i predstavnici drugih stranaka i političkih grupa. Najvažniji među njima bili su Milan Grol (Demokratska stranka), Ivan Subašić i Juraj Šutej (HSS), Edvard Kocbek (hrišćanski socijalista), Jaša Prodanović (JRS), Sava Kosanović (SDS), Frane Frol (HSS). Komunisti su u vladi imali predsednički položaj koji je pripao maršalu Josipu Brozu Titu. Generalni sekretar KPJ-a se istovremeno nalazio na čelu resora narodne odbrane, a ujedno bio je i budući vrhovni komandant Jugoslovenske armije. Edvard Kardelj, član Politbiroa CK KPJ, bio je potpredsednik vlade, a u isto vreme i ministar za Konstituantu, ministarstvu koje je u prelaznoj formi od velikog značaja. Milovan Đilas bio je ministar za Crnu Goru, Pavle Gregorić ministar za Hrvatsku, a Rodoljub Čolaković ministar za

---

<sup>2</sup> Isto.

Bosnu i Hercegovinu. Na čelu resora industrije, saobraćaja, spoljne trgovine i prosvete bili su Andrija Hebrang, Todor Vujasinović, Nikola Petrović, Bane Andrejev Ronkata i Vladislav Ribnikar. Ministarstvo finansija držao je Sreten Žujović Crni, član Politbiroa CK KPJ, a ministar unutrašnjih poslova bio je pop Vlada Zečević. Za organe bezbednosti (OZNA) bio je zadužen Aleksandar Ranković, član Politbiroa CK KPJ i general-lajtnant Jugoslovenske armije, koja se nalazila u okviru Ministarstva narodne odbrane.

Zadaci vlade predviđali su dovršavanje narodnog oslobođenja Jugoslavije, rešavanje seljačkog pitanja i proširenje socijalnih prava i političkih sloboda. Obrazovane su i vlade federalnih jedinica aprila 1945. godine. Nastavljena je obnova zemlje na osnovu iskustava sa slobodne teritorije. Organizovani su dobrovoljni radovi, kao i takmičenja i sistemi udarničkih nedelja, koje su uspešno izneli omladina, članovi JNOF-a, vojne jedinice i sindikalno organizovani radnici. Veliki značaj za samu vladu bilo je i pitanje poljoprivrede, jer je u zemlji nakon rata trebalo prehraniti narod i vojsku. Ministarstvo socijalnog osiguranja trebalo je da osigura na stotine hiljada siročadi, invalida, izbeglica.<sup>3</sup>

Konferencija u Potsdamu pokazala je dubinu problema saveznika u shvatanju demokratije, posebno oko razmatranja situacije u jugoistočnoj Evropi, gde su na površinu izašli različiti interesi velikih sila. Čerčil je oštro napao Jugoslaviju zbog povrede Deklaracije o oslobođenoj Evropi, kao i uopšte zbog nedemokratskih metoda vladavine i nepoštovanja dogovora. Razvojem događaja nisu bili zadovoljni ni Amerikanci, naglašavajući da se u Jugoslaviji politički protivnici uklanjaju, da se vrši konfiskacija imovine bez zakonskog osnova, monopolizuje i podržavljuje industrija, a crkva proganja. Uzrok nezadovoljstva treba tražiti u tome što nije ostvarena ranije dogovorena podela uticaja.

Radom Privremene vlade DFJ nisu bili zadovoljni ni građanski političari. Milan Grol nije bio zadovoljan što se sednice Privremene vlade održavaju neredovno. Podneo je memorandum maršalu Titu i zahtevao od njega da se postigne sporazum o proširenju AVNOJ-a, slobodi štampe, govora, o izborima, građanskoj sigurnosti i o karakteru novog režima. Dobio je podršku da se obrazuje Komitet ministara za proučavanje zakona i proširenje AVNOJ-a, međutim nije uspeo da nametne svoje poglede u izgradnji zakona, jer „komunisti“ nisu želeli da se odreknu

---

<sup>3</sup> Branko Petranović, *Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ*, Beograd 1964.

vlasti. Grol i njegovi istomišljenici u Privremenoj narodnoj skupštini, istupali su protiv političke isključivosti KPJ-a, „političkih procesija“ narodnog fronta, sveopšte ekonomske krize i nestabilne atmosfere. Nastojali su da, uz pomoć zapadnih sila, stvore legalnu osnovu u cilju podele vlasti sa KPJ-om. Grol je bio nosilac politike podele vlasti sa KPJ, poklonik formalne demokratije i vaspitnik zapadne kulture. Ukazivao je na neefikasnost i sporost agrarne reforme, a sumnjao je i u dobrovoljni karakter zadružnih ustanova, te se zalagao da se deo crkvene imovine izuzme od agrarne reforme. Ekonomske argumente navodio je i Dušan Duda Bošković, jedan od vođa frakcije samostalnih demokrata, koji je takođe ukazivao na sporost agrarnih reformi.

Na Osnivačkom kongresu NFJ-a, održanog u Beogradu, od petog do sedmog avgusta 1945. godine, izvršeno je objedinjavanje federalnih organizacija u jedinstvenu organizaciju. Usvojen je program organizacije i izabrano je rukovodstvo na čelu sa Josipom Brozom Titom. Narodni front se izjašnjavao za republiku, federalno uređenje, bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost, demokratiju, pravo na rad, na lečenje i na odmor. Starao se za zbrinjavanje i pomaganje svih učesnika u ratu kojima je pomoć bila potrebna, o narodu na selu i pravima žena.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 1009.



## Srpsko Građanstvo

Postojeće građanske grupe nisu mogle da bez spoljne intervencije utiču na rad NFJ-a, jer bile su malobrojne i slabe, a vezivale su se za inostranstvo, nadajući se slomu poretka i restauraciji. Napadani su komunisti jer su zabranili svaku kritiku vlasti, prisvojili privilegije i gledali ostale građane sa visine. Sa druge strane, KPJ je srpsko građanstvo okarakterisala kao ideološko-političkog neprijatelja, jer nova ideologija koja je uspostavljena neće počivati na građanskim vrednostima, koje su glavni klasni i politički neprijatelj koga bi trebalo uništiti kako bi se uspostavilo društvo socijalne pravde. Građanska klasa je viđena kao „eksploatator” koji izrabljuje radničku klasu, uz to opterećena stereotipom „Velikoserpskog hegemonizma”, nasleđenim iz predhodnog perioda, kao i pasivizacijom samog samog građanstva u toku Drugog svetskog rata. Optuživano za izdaju i kolaboraciju sa fašizmom takođe, pod uticajem Komiterne, srpsko građanstvo okrivljeno je i za ugnjetavanje ostalih južnoslovenskih naroda.<sup>5</sup>

Samo građanstvo bilo je opterećeno predratnim neuspesima, pre svega u rešavanju društveno-političkih pitanja, zatim idejno-političkom podelom, da bi se u toku rata podelilo na „ravnogorce”, „nedićevce”, „ljotićevce” i neopredeljene. Građanstvo je došlo u poziciju da nakon rata bude lišeno moralnih i političkih argumenata za ponovno uspostavljanje koncepta državnog i društvenog organizovanja, pre svega u liberalno-demokratskim vrednostima, poštovanju privatne svojine, političkih i građanskih prava.<sup>6</sup>

---

<sup>5</sup> *isto.*

<sup>6</sup> *isto.*

## Demokratska stranka

Kao posledica predratnih podela i razbijanja u poratno doba, političke stranke su postale sve slabije, sitnije, neorganizovanije, bez ikakve stranačke orijentacije. Dodatno ih je oslabilo to što su nakon rata osuđivane za kolaboraciju, pa i diskreditovane etiketama reakcionara i izdajnika. One koje su imale kakvu takvu organizaciju, gubile su svoju samostalnost i asimilovale u korist komunista.

Građanske snage su bezuspešno pokušavale da obrazuju vlastiti front, kako bi se suprostavile Narodnom. Grol je podneo ostavku na položaj potpredsednika vlade 20. avgusta 1945., nakon “kominista”. Ostavke su 6. oktobra podneli Ivan Subašić i Juraj Šuteja na članstvo u Privremenoj vladi DFJ-a. Opozicija je 27. septembra osnovala list *Demokratija*, koji je odmah bio zabranjen zbog antidržavnog sadržaja.

U svom stranačkom listu na čelu sa Grolom opozicija je kritikovala i razmatrala:

- program vlade
- Odnos KPJ-a sa nekomunistima i opozicijom
- karakter NFJ-a, koji prikriva jednopartijski sistem
- poštovanje načela građanske demokratije
- shvatanje slobode u svim vidovima
- pitanja individualnih sloboda
- neprikosnovenost pojedinca
- slobodu govora i udruživanja
- zaštitu od samovolje vlasti<sup>7</sup>

Smatrano je da NFJ ima sve manje stranačkog pluralizma i sve više jednostranačke diktature<sup>8</sup>

---

<sup>7</sup> M.Grol, *O slobodi*, Demokratija, 18. oktobar 1945.

<sup>8</sup> M.Grol, *Silom ili razlogom*, Demokratija, 25.okt 1945.

Na izborima za Ustavotvornu skupštinu glasalo se kuglicama, a odigrali su se u organizaciji Narodnog fronta i nove vlasti. Od upisanih 8.383.455 birača na izborima 11. novembra glasalo je 7.432.469, što je 88,66% izlaznosti. Pobedila je lista Narodnog fronta sa osvojenih 6.725.047% glasova. Ustavotvorna skupština sazvana je u Beogradu, 29. novembra, kada je proglašena Federativna Narodna Republika Jugoslavija, a prestala je funkcija namesništva i ukinuta monarhija.<sup>9</sup>

### Gubitak prava na školovanje

U zemlji se javlja jedan specifičan vid represije revolucionarnog subjekta nad „buržujskom decom” kao potomcima klasnog neprijatelja.

Iako je vlast isticala da potomci ili najbliži saradnici ne mogu odgovarati za dela svojih roditelja, u stvarnosti nije bilo tako. Ugroženi su bili svi oni koji su tokom rata bili u pokretu suprotstavljenom komunistima, kao i oni koji su ispoljavali neprijateljstvo prema novoj vlasti ili su se razlikovali od ostale omladine organizovane u skojevskim ili drugim omladinskim organizacijama koje je kontrolisala Partija. Radilo se o gimnazijalcima i srednjoškolicima, kao i studentima.

Gubitak prava na obrazovanje izricali su „školski sudovi” ili sudovi oformljeni po fakultetima u obliku komisija, agilnih mladih ljudi, koji su pravili selekciju među sobom i javno obeležavali one koji su procenili da su neprijateljski orjentisani prema novom poretku. Oni koji bi bili obeleženi na ovaj način gubili su pravo na školsko obrazovanje i pravo na diplomu. Agitaciju su sprovodile organizacije SKOJ-a, Narodne srednjoškolske omladine i Narodne studentske omladine.<sup>10</sup>

---

<sup>9</sup> Branko Petranović, *Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ*, Beograd 1964.

<sup>10</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.

Decembra 1945. godine gubutak prava na školu sprovodio se pod parolom defašizacija škola. Akcija sprovedena u zimu 1946.godine obuhvatala je sve gimnazije u Srbiji.

U trećoj muškoj gimnaziji, koja je važila za „najnazadniju” i „najreakcionarniju”, okupili su se svi u sali gde su se našli đaci i profesori na čelu sa direktorom, kako bi sproveli ovaj postupak. Član Sekretarijata gimnazije SKOJ-a prozivao je jedno po jedno ime i čitao optužnicu prema kojoj se, na osnovu porodične situacije, procenjivalo da li su đaci protivnici nove vlasti koji su svojim stavovima shvatani kao neprijatelji i kao takvi morali da prođu kroz „ljudski kordon” i istrpe batinjanje nogama, motkama i lancima. Posle batinjanja su vraćeni u školu.<sup>11</sup>

Tokom 1945.godine isključeno je 297 đaka, od kojih 167 za stalno. Isključivanje nije imalo organizovan karakter, što je bilo u skladu sa opštom društveno-političkom situacijom.

Tek od 1946.godine primenjuju se drugačija, ublažena sredstva. Čak i kada je oduzimano pravo na školovanje, posle izvesnog vremena to pravo se moglo povratiti, što je bilo u funkciji zaoštavanja, a ne grubog obračuna sa „buržujskom decom”.<sup>12</sup>

## Odgovor

Odgovor je postojao još od prvih dana oslobođenja, a iskazivao se u različitim formama i oblicima. Bio je legalan ili ilegalan, pojedinačni i grupni, pasivni i aktivni.

I pored stroge kontrole nad javnim i privatnim životom, kao i strogih kazni nad prekršiocima zakona, pojavljuju se brojne omladinske grupe kao klice organizovanog otpora. Ove grupe bile su demokratski i antikomunistički orjentisane, a naslanjale su se na liniju Demokratske stranke Milana Grola.

Prvi oblici otpora podrazumevali su povlačenje u određene krugove koji su građanski, tako što se njihov rad sveo na krug prijatelja. Zapravo radilo se o nekoj vrsti neformalnih okupljanja u vidu

---

<sup>11</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I*, Beograd 1991.

<sup>12</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.

pasivnih otpora. Okupljali su se u manjim grupicama u privatnim stanovima, bifeima, kafanama i tako iskazivali potpuno nepoverenje prema narodnoj vlasti.

U početku nisu ih ozbiljno shvatali predstavnici vlasti, niti su protiv njih preduzimali mere. Iako ta okupljanja nisu imala realnu snagu, jer su se svodila na neformalne razgovore pune opštih tema i razmene misli, partija nije bila oduševljena ovim aktivnostima. Službe bezbednosti primećivale su u Beogradu da otpušteni viši činovnici odlaze u kafanu „Ruski car” da se sastaju sa određenim bogatašima. Zatim je naglasak stavljen na okupljanja u gostionici kod Satorovića i Bajlonove pijace, kod vinara Jovičića u Dušanovoj ulici, u kafani „Car Lazar” i u „Grčkoj kraljici”. Sastanci su se još održavali i u Dositejevoj ulici, kao i u ulicama Strahinjića bana i Jovanovoj.<sup>13</sup>

Drugačije ponašanje i oblačenje takođe su bili prilika da se iskaže nemirenje sa postojećim stanjem u društvu, trenutnim trendovima i modom.

Deo građanskih omladinaca oblačio se kicoški, nosio crne šešire sa širokim obodom, kravate sa trouglastim čvorovima, duge kapute, sakoe na revere, uske ili frula pantalone, cipele na spratove. Tako obučeni pojavljivali su se na manifestacijama kao što je otvaranje američke izložbe krajem 1946. godine.<sup>14</sup>

„Omladinski grolovi” kako su ih videli partijci, bili su najaktivniji posetioci izložbi i čitaonica. U knjigama koje su izdavane na čitanje u ovim čitaonicama redovno su pronalazene parole, leci i cedulje ,u kojima se iskazivalo protivljenje postojećem stanju.

Američka čitaonica je označena kao „neprijateljska ustanova” u vreme krize u jugoslovensko-američkim odnosima u leto 1946, kada su američki avioni u više navrata narušili jugoslovenski vazdušni prostor. Čitaonica je bila prepuna omladine, slušali su se koncerti džez muzike sa ploča. Slušao se Luj Armstrong , Ela Fitcdžerald, Djuk Elington, Glen Miler i drugi.<sup>15</sup>

U gimnazijama otpor je iskazivan na razne načine. U višim razredima omladinci su odbijali da pišu radove na političke teme pod izgovorom da takav sadržaj nije prikladan za školu. Po neposlušnosti posebno se izdvajale Druga muška gimnazija.

---

<sup>13</sup>D.Đorđević, *Ožiljci i Opomene II*, SKZ Beograd,2000.

<sup>14</sup>Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991.

<sup>15</sup>Sveta Lukić, *Bivši Beograd*, Beograd 1995.

Tokom 1947. godine netrpeljivost se učestalo i na razne načine izražavala. Omladina se delila na „pobeđenu” i „pobedničku”, a u nekim gimnazijama postojala je čak i fizička podvojenost na levu i desnu stranu u razredima.<sup>16</sup>

Pojava organizovanije aktivnosti omladinaca svodila se uglavnom na male grupe. Između ideološko-politički i klasno suprotstavljenih povremeno je dolazilo do tuča pa i do pravih obračuna. Razni ispadi građanske omladine u gimnazijama najčešće su ostajali bez većih posledica, osim ako su bili opasniji.

Blagoje Božović, sin sveštenika iz Bidnjeva kod Kragujevca, kao gimnazijalac tokom 1945. godine i sa svojim istomišljenicima, izveo je niz akcija. On je najpre pocepao sve slike Tita i Staljina po odeljenjima, a na klupama ispisao plavom bojom: „Živeo kralj Petar II, dole razbojnik Tito”. Zatim je na izložbi NOB-a iza svake slike ostavljao letke protiv Tita. Upao je u magacin milicije i ukrao sedam pušaka i sanduk bombi, što je na kraju proizvelo da bude uhapšen i osuđen.<sup>17</sup>

Vođene su i druge vrste otpora, kao što su izbegavanje odlaska na ulične konferencijske sastanke. Jedni su obećavali da će ići, ali se nisu upisivali, drugi upisivali ali nisu išli, treći pronalazili opravdanja, najčešće bolesti ili da moraju da polažu ispite.<sup>18</sup>

Odlazak u crkvu bio je takođe jedan od vidova neslaganja sa postojećom politikom, odnosno način da se iskaže otpor prema zvaničnoj ideologiji i politici. Zanimljivo je da pojedini izvori govore da se u odnosu na raniji period povećava broj vernika kod mlađe generacije. To se ogledalo u odlascima u crkvu direktno sa časova ili neodlaženje u školu za vreme velikih verskih praznika. Naročito je uzelo maha u godinama 1948-1949 u nižim razredima gimnazije. Bilo je i organizovanih odlazaka za Božić.<sup>19</sup>

---

<sup>16</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.

<sup>17</sup> *Isto*.

<sup>18</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991.

<sup>19</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.

## Parole

Parole su bile jedan od načina iskazivanja otpora građanskih pripadnika. Preko parola, pokušavali su da kažu ono što nisu smeli javno. Najčešće su to bile parole iskazivane pisanim putem, gde god je za to postojala mogućnost: zidovi zgrada, hodnici, preko plakata i parola koje je postavila vlast. Nakon gašenja opozicionog lista *Demokratija*, parole su bile gotovo jedino sredstvo delovanja. Svojim sadržajem kretale su se u okvirima koje su pružali politički događaji. Bile su to parole podrške saveznicima, Velikoj Britaniji i SAD-u, a protiv SSSR-a i Tita.

Zanimljiva je jedna parola tokom proslave Prvog maja 1948. godine, kada je student Milorad Filipović uzviknuo „Izručenje Pavelića”, što je okupljena masa podržala skandiranjem. Student Filipović je kasnije izbačen sa fakulteta i izgubio pravo na školovanje.<sup>20</sup>

## Organizovan otpor

Postepeno, stvorila se forma organizovanijeg otpora, manjih ilegalnih grupa čije je delovanje bilo vrlo ograničeno. Problem ovih omladinskih organizacija bio je neiskustvo, kao i sama sposobnost ilegalnog delovanja. Sa druge strane, snagama vlasti nije trebalo puno mudrosti, a ni razmišljanja o tome kako se suprostaviti, jer na njihovoj strani bilo je iskustvo iz dugogodišnje ilegalnosti komunista.

Organizovane omladinske grupe javljaju se gotovo u svim gradovima. Za ideološki oslonac koriste rad građanskih političara, u prvom redu demokrate Milana Grola. Pokušavajući da se okupljaju zajedno i tako lakše izraze svoje nezadovoljstvo, ove grupe su predstavljale više skup istomišljenika, nego organizacija sa jasno definisanim ciljevima, programom, čvrstog organizacionog ustrojstva i određenog načina rada. Za vlast je ovakav vid organizacije i otpora predstavljao ozbiljnu aktivnost.

---

<sup>20</sup> Isto.

Grupe su svojim nazivima često pozivale na ranije postojeće organizacije sa nacionalnim, antikomunističkim i monarhističkim predznakom. Tako je tradiciju ravnogorske antikomunističke borbe nastavilo više ilegalnih grupa.

U Kraljevu, u leto 1946.godine, osnovana je „Organizacija ravnogorske omladine” (ORO), zatim „Trojke”, kao organizacija Draže Mihailovića. Tokom leta 1945. godine, u Beogradu, nastaje grupa „Kružok”, sa jednim odborom u Jagodini. Grupa „Crni Osvetnici” formirana je u Beloj Palanci.

Neke grupe su imale nazive u šiframa u obliku brojeva, što je takođe bio pokušaj oslanjanja na nazive omladinske ravnogorske organizacije i pozivanja na njihovu aktivnost (na primer JURAO 501). Tako je u Gornjem Milanovcu organizovana grupa 501. Predratni naziv omladinske sekcije Srpskog kulturnog kluba, „Nacionalna revolucionarna srpska omladina“ (NRSO), uzela je omladinska grupa u Beogradu u proleće 1945. godine. U Beogradu je 1949. godine obrazovana organizacija pod nazivom „Pokret otpora Jugoslavije br. 6945”. Druge organizacije su svojim nazivima oživljavale ime omladinske organizacije pokreta Dimitrija Ljotića.

Pod starim nazivom „Beli orlovi“ pojavilo se više organizacija. Samo u Beogradu se sredinom 1946. godine pominju dve. U Beogradu je 1947.godine delovala grupa „DOM“, sa odborima u Čupriji. Druge su bile bez naziva, a neke samo pod nazivom „Grupa“.<sup>21</sup>

Otpor predstavnika građanstva uglavnom je bio motivisan antikomunizmom i monarhističkim načelima. Međutim bilo je i onih kojima su konkretni postupci „nove vlasti” prema njihovim porodicama doveli do netrpeljivosti režima. Posle osude kraljevačkog industrijalca Miljka Petrovića, juna 1945. godine, njegova dvadesetogodišnja ćerka Vera bila je ogorčena prilikama u kojima se našla njena porodica. Vera se protivila postojećem stanju, a njenu aktivnost usmeravala je Julka Smiljanić. Osnovale su grupu koja se zvala „Organizacija ravnogorske omladine” ili ORO. Tokom 1945.godine one su pisale letke protiv nove vlasti, a potom ih rasturale po dvorištima funkcionera i ljudi na vlasti u Kraljevu. Sa druge strane, pokušale su da se povežu sa četnicima, međjutim početkom avgusta 1945. godine otkrivene su i uhapšene. Vera

---

<sup>21</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.



Petrović je osuđena na pet godina robije i sprovedena na izdržavanju kazne u Požarevac. Nakon žalbe kazna joj je delimično oprostena i puštena je na slobodu.

Retke su organizacije koje su uspele da svoj rad prošire van mesta osnivanja. Jedan primer je grupa „Kružok” koja je osnovana avgusta 1945.godine. Ona je osnovana u Beogradu, okupila je desetak članova i iskazala nameru da se širi u unutrašnjost zemlje, stvaranjem lokalnog odbora u Jagodini. Inspiratori stvaranja bili su Veljko Guberina i Lazar Ranković. Članovi su bili maturanti, uglavnom gimnazijalci, i građanski omladinci. Njihova aktivnost se svela na pisanje parola „Dole Josip Broz Tito”, „Živeo kralj Petar” i njihovo rasturanje. Ceo slučaj je otkriven vrlo naivno i pomenuta dvojica osuđena su 27.novembra 1945. godine na po četiri godina robije, dok su ostali osuđeni na godinu dana.<sup>22</sup>

Grupa Dimitrija Đorđevića<sup>23</sup>, za razliku od svih prethodnih grupa, pretila je da postane značajniji član otpora. Imala je znatno razrađeniju organizacionu šemu i ambiciju. Delovala je pod imenom „Nacionalna revolucionarna srpska omladina” (NRSO). Ime je preuzeto iz Srpskog kulturnog kluba, odakle je jedan deo članova i delovao. Obuhvatala je samo omladince iz Beograda, i to uglavnom bruceše i gimnazijalce, koji su od proleća počeli da se postepeno okupljaju i povezuju. Podsticaj im je davao ravnogorac Mihailo Stanković, koji je u to vreme stigao iz Bosne u Srbiju.

Organizacija se delila na oblasti rada. „Operativnim komitetom“ rukovodio je Mihailo Stanković, a političkim komitetom Dimitrije Đorđević, koji je sastavio i idejno-politički program organizacije pod imenom „Naš ideološki stav“. U programu je izneo njihove poglede na nacionalno pitanje, spoljnu politiku i unutrašnje uređenje. Na idejnu i programsku opredeljenost organizacije uticaj su imale ideje i delatnost Srpskog kulturnog kluba iz predratnog vremena. Usled toga NRSO je u rešavanju nacionalnog pitanja preuzela osnovnu parolu SKK – „Jako Srpstvo –Jaka Jugoslavija“. Time su članovi organizacije računali na postojanje Jugoslavije, uz vođenje računa o Srbiji i Srbima. Odbacivali su ranije centralističko uređenje i tadašnje federalističko uređenje Jugoslavije, i zalagali se za konfederalni oblik, a u parlamentu za monarhiju na čelu sa dinastijom Karađorđević. U spoljnoj politici zagovarali su oslonac na Ameriku i Francusku.

---

<sup>22</sup> S.Cvetković, Represija u Srbiji 1944-1953, Beograd 2006, str. 408

<sup>23</sup> Srpski istoričar svetke reputacije, profesor balkanske istorije na Univerzitetu Santa Barbara u Klaiforniji. Beogradski kolenović, zapadnjak i Evropijac, iskusio je sve oblike ratnih strahota, poratnih progona i potonjeg mukotrpnog uspona u naučnom svetu.

Grupa je pokušavala da se poveže i sa ostalim omladinskim grupama, a posebno sa omladinom Demokratske stranke, u cilju stvaranja jednog omladinskog bloka. Taj pokušaj ostao je bez uspeha, a grupa je izvela nekoliko akcija suprostavljanja režimu.

Tako su članovi NRSO-a, prilikom proslave Prvog maja 1945. godine u Beogradu, bacili sa zgrade Izvozne banke na Terazijama i ranijeg sedišta SKK-a, na okupljene ljude ispisane letke „Mi se borimo za četiri slobode“, „Mi se borimo za demokratiju, protiv svih diktatura“, „Živeo Kralj Petar II“, „Hoćemo kralja, nećemo Tita“. Veliki broj letaka (skoro 2000) izazvao je priličnu uzbunu među organima bezbednosti, ali grupa je ostala neotkrivena. Sledeća akcija izvedena je tek posle nekoliko meseci, na proslavu godišnjice oslobođenja Beograda, 20. oktobra 1945. godine. Jedna druga akcija, koja je unapred osuđena na propast, bila je pokušaj da iz zatvora izvuku Vojina Andrića.<sup>24</sup> Organizacija ovog pokušaja otkrivena je već poslednjih dana oktobra. U naredna dva i po meseca usledilo je hapšenje članova organizacije. Poslednji, Đorđević, uhapšen je januara 1946. godine.<sup>25</sup>

U avgustu 1945. godine u Nišu je uhapšena grupa Tonus, „Tajna organizacija srpskih nacionalista“, čijih je dvanaest pripadnika dobilo šezdeset i četiri godine zatvora, a prvooptuženi Radomir Stojković osuđen je na dvadeset godina zatvora.

Gimnazijalci iz Kragujevca koji su osnovali organizaciju „Sloboda ili smrt“, uhapšeni su i osuđeni u martu 1946.godine. U Boru je delovalo udruženje „S verom u Boga za kralja i otadžbinu“. Osuđeno je njih desetak na kaznu zatvora na dve do četiri godine.<sup>26</sup>

---

<sup>24</sup> Dr Vojin Andrić bio je najmlađi doktor nauka u Kraljevini Jugoslaviji. Bio je predsednik omladine Srpskog kulturnog kruga na čelu sa Slobodanom Jovanovićem i Dragišom Vasićem kao i urednik lista „Nova Srbadija“. Odlazi na Ravnu goru juna 1941.godine, bio je beogradski ilegalac, potom na službi u vrhovnoj komandi 1942/43, pa u omladiniskim štabovima.

<sup>25</sup> D.Đorđević, *Ožiljci i Opomene -III*, SKZ Beograd,2000.

<sup>26</sup> Srđan Cvetković, *Represija u Srbiji 1944-1953*, Beograd 2006.

## Borislav Pekić i Savez demokratske omladine Jugoslavije (SDOJ)

Borislav Pekić rođen je 4. februara 1930. godine u Podgorici. Ubrzo iseljen, zbog očeve državne službe, mladost provodi u Novom Bečeju, Mrkonjić Gradu i Kninu, gde je završio drugi i treći razred osnovne škole, a na Cetinju četvrti. Sa majkom je često boravio u Sloveniji kod ujaka Zlatka Petrovića, direktora Jugoslovenske udružbe barv u Dolu pri Ljubljani i u Moj Strani, mestašcu u Juliskim Alpima. Rat ga je zatekao na Cetinju, gde je otac bio načelnik Upravnog odeljenja Zetske banovine. Zajedno sa porodicom, Italijanske okupacione vlasti proterale su ga u Srbiju.

Iako je promenio njegovo detinjstvo, rat ga nije učinio nesrećnim, kao većinu njegovih vršnjaka. Živeo je u Bavaništu, selu južnog Banata, gde se rat nije osećao, a nemaštine nije bilo. Tu, u miru, mladi Borislav završava tokom okupacije osnovnu školu, potpuno posvećen knjizi. U društvu je bio popularan pod nadimkom Štrk (Roda).<sup>27</sup>

Nakon oslobođenja 1945. godine, porodica se nastanila u Beogradu. Vrlo brzo je pristupio raznim omladinskim grupicama, angažujući se najpre u javnim antikomunističkim akcijama demokratske opozicije, koncentrisane oko Milana Grola i Demokratske stranke. A potom kao jedan od kolovođa niza ilegalnih omladinskih opozicionih grupa. Delovanje se svodilo na propagandne akcije, rasturanje lista Demokratija, agitovanje i sl. Ove, na oko bezazlene akcije demokratske omladine, nailazile su na reakciju skojevaca, koji su budno motrili na svakog potencijalnog narodnog neprijatelja. Tokom leta, sa svojim prijateljima u Banvištu, formirao je ilegalnu demokratsku grupu, koja je u leto 1946.godine u Banvištu, Bregu i Selancu, izlepila po kucama i kapijama dvanaest letaka. Sve parole je osmislio i napisao Pekić još u Beogradu.<sup>28</sup>

---

<sup>27</sup> Srđan Cvetković, *Portreti disidenata*, Beograd 2007. prema: Neobjavljen dokumentarni materijal i dnevničke zabeleske Borislava Pekića, ustupljene Ljiljane Pekić.

<sup>28</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I*, Beograd 1991, str 51-82

Među ilegalnim organizacijama građanske omladine, organizacija Savez demokratske omladine Jugoslavije (SDOJ) bila je najozbiljnija u pogledu organizovanosti, načina rada i cilja. Početak rada organizacije pada u leto 1947. godine, kada su Borislav Pekić i Slobodan Jeremić<sup>29</sup> razgovarali o spajanju više ilegalnih grupa u jednu. Očekivali su da će njihovim ujedinjenjem biti stvorena jedna čvrsta organizacija, sa jedinstvenim rukovođenjem, i lakšim i snažnijim delovanjem. Grupa Slobodana Jeremića bila je ugašena tokom akcije „defašizacije gimnazija”, a ilegalna antikomunistička grupa Borislava Pekića u jesen 1946. godine. Izbacivanje „neprijateljskih đaka” iz gimnazija pojačalo je netrpeljivost prema vlastima i ubrzalo stvaranje jače organizacije. Dodatni razlog dala je akcija prikupljanja gimnazijalaca za rad na izgradnji pruge Šamac-Sarajevo polovinom 1947. godine, gde su se njih dvojica i našli.<sup>30</sup>

Osnovan je Glavni odbor, čiji je predsednik bio Slobodan Jeremić a politički sekretar Borislav Pekić. Njih dvojica imali su glavnu ulogu u sastavljanju statuta organizacije i njenog programa. Statut je definisao karakter organizacije, osnovni zadatak i cilj, kao i prava i dužnost članova.

Statut Saveza demokratske omladine Jugoslavije.

Ime i karakter:

1. SDOJ je organizacija demokratske napredne omladine u borbi protiv komunizma
2. Osnovni zadatak SDOJ-a je rušenje komunističkog režima u zemlji
3. Cilj SDOJ-a je izgradnja demokratske Jugoslavije

Članstvo:

4. Član SDOJ-a može biti svaki pošten antikomunista koji priznaje statut i program organizacije a sprovodio je njenu političku liniju
5. Svaki član SDOJ-a ima prava i dužnost:

---

<sup>29</sup> Slobodan Jeremić, student medicine, predsednik SDOJ-a, Osuđen je u prvoj grupi od 12 omladinaca na kaznu zatvora od 12 godina.

<sup>30</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991. 25.

- a) da daje sugestije u delokrugu svoje ustanove, ako su ove u skladu sa direktivama i linijom organizacije
- b) da prema svojoj sposobnosti bude postavljen na bilo kakvo rukovodeće mesto u organizaciji
- c) da se uz odobrenje pretpostavljene ustanove služi imovinom kojom organizacija raspolaže
- d) da poštuje i sprovodi na delu statut i program organizacije
- e) da se podvrgava najstrožijoj disciplini i ispunjava sve zadatke koje mu organizacija postavlja
- f) da se neumorno sprema za ideološku i oružanu borbu protiv komunizma
- g) da stalno bude u dodiru sa antikomunističkom omladinom, vaspitavajući je u duhu SDOJ-a i njene ideologije
- h) da čuva ilegalnost članova organizacije
- i) da redovno plaća novčani ulog i materijalno pomaže organizaciju

Program organizacije ukazivao je na to da je borba protiv komunizma logičan potez, jer je komunizam tiranija čoveka nad čovekom, koja ide na to da sasvim uništi čoveka i to ponajviše intelektualno. Ukazuje na to da je radniku oduzeto pravo štrajka, jer je poslodavac država, a školska i univerzitetska omladina se nalaze pred činjenicom gašenja slobode misli. Program je takođe zahtevao da se na svim mestima u preduzeću, školi i ustanovama, organizovano i svim sredstvima pruža otpor komunizmu. Kao osnovu pobune program je isticao da je potrebno stvarati duh otpora, duh pobune.

Prva akcija članova bila je širenje i uobličavanje organizacije. Uspešno su formirali odbore, odnosno ćelije, u svim beogradskim gimnazijama i na većini fakulteta.

Iako nije uspela da izvede nijedan akt, jer je već novembra 1948.godine otkrivena, sa stanovišta otpora, važni su pravci u kojima je pokušala da deluje. U okviru priprema za propagandnu borbu organizacija je, i pre osnivanja SDOJ-a, imala dva šapirografa, jedan geštetner i pisaći materijal za umnožavanje letaka. To su u svojim stanovima, sve dok nisu uhapšeni novembra 1948.godine,

čuvali Balša Mladenović<sup>31</sup> i Dimitrije Stanojević. Pripremana je i nabavka materijala za izdavanje lista „Glas mladih“. U svrhu oružane borbe nabavljeno je bilo oružje, municija, pištolj. Zarad snažnijeg otpora, bila je ostvarena veza i sa jednim Slovencem koji je navodno trebalo da ih poveže sa sličnim organizacijama iz Slovenije, ali je ta veza bila pogubna pošto je on bio agent UDB-e.<sup>32</sup>

Mitja Gruden<sup>33</sup>, jula 1947. godine, našao se na jezeru kraj Ljubljane sa školskim drugom. Hteo je sa njim da razgovara o političkim problemima i rekao mu je da u Sloveniji, konkretno u Ljubljani, deluje ilegalna organizacija u čijem se rukovodstvu i on nalazi. Kazao je da je pre ove postojala jedna druga koja se zvala Demokratska omladina, da ova nova radi na jednoj široj osnovi, da se omasovila i da nosi ime „Narodna sila“.

Kazao je da njihova organizacija postoji u čitavoj Sloveniji i da održava vezu sa ilegalnom organizacijom koja radi na terenu i ima direktnu radio vezu sa Salcburškim komitetom. Tom prilikom, njegov prijatelj koji je sa njim krenuo na letovanje, Đorđe Milinković<sup>34</sup>, rekao je da u Srbiji postoji jedna takva organizacija i da je voljna da pripada i ovoj organizaciji. Avgusta meseca organizovan je sastanak pred železničkom stanicom u Ljubljani. Dogovoreno je da se što pre uspostavi veza sa ilegalnim organizacijama u Srbiji, zatim u Hrvatskoj. Pregovaralo se i oko nabavke oružja. Nakon povratka u Beograd sazvan je Glavni odbor na kome se referisalo oko sastanka u Ljubljani i odlučeno je da agent Jurij Šimenc dodje u Beograd.<sup>35</sup>

Šimenc je došao u Beograd 2.novembra 1948. godine, ali sa sobom nije doneo radio stanicu i oružje. Na tom sastanku bili su prisutni dva člana Glavnog odbora, Borislav Pekić i Dušan

---

<sup>31</sup> Inž. Balša Mladenović (1928), član SDOJ-a, bio na robiji sa Borislavom Pekićem, suđen u drugoj grupi đaka i studenata, osuđen na četiri godine robije. Kaznu je izdržavao u KPD Zabela (Požarevac). Diplomirao je elektrotehniku u Beogradu i radio u JAT-u do penzionisanja.

<sup>32</sup> Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 2009.

<sup>33</sup> Mitja, Muki, Gruden (1930), član SDOJ-a, osuđen na robiju. Kao član SDOJ-a osuđen je u prvoj grupi od 12 đaka i omladinaca na kaznu zatvora od 12 godina. Robiju je izdržavao u KPD Sremska Mitrovica. Posle puštanja iz zatvora završio je Medicinski fakultet i radio kao lekar u Švajcarskoj.

<sup>34</sup> Đorđe, Đore, Milinković (1929-1970), član SDOJ-a, koji je uspeo da pobjegne iz zatvora u Sremskoj Mitrovici; Suđen je u prvoj grupi u kojoj je bilo 12 đaka i studenata. Osuđen na 16 godina robije koju je izdržavao u KPD Sremska Mitrovica. Po izdržanoj robiji završio Filozofski fakultet u Beogradu.

<sup>35</sup> Borislav Pekić, *Život na ledu I*, Dnevnicima 1948-1955, službeni glasnik, Beograd, 2013.

Zorić.<sup>36</sup> Pored njih kao tumači bili su prisutni Matja Gruden i Đorđe Olejnik.<sup>37</sup> Sastanak je trajao oko dva časa i na svaki način se pokušavao saznati cilj Šimencove organizacije i njeno delovanje, a on je pokušavao da dozna sve o organizaciji demokratske omladine. Bilo je reči o povezivanju ilegalne organizacije SDOJ-a sa drugim ilegalnim organizacijama u Sloveniji. Slovenac je govorio da postoji ilegalna vojna organizacija u inostranstvu, kao i neka civilna. Bilo je govora da se u vojnoj organizaciji nalaze ustaše, četnici, domobranci i razna druga lica, kada je nastalo kolebanje, pošto se radi o ljudima koji su klali i ubijali, a žele da sarađuju sa omladinskim političkim organizacijama. Na prvom sastanku ništa nije rešeno već je odlučeno da se organizuje još jedan sutradan u osam časova u stanu Aleksandra Lazovića.<sup>38</sup> Na tom sastanku odlučeno je da se ne sarađuje, jer organizacija ne želi da se kompromituje kao špijunska. Saradnja nije dogovorena a već u noći šestog novembra 1948. godine svi su pohapšeni.<sup>39</sup>

---

<sup>36</sup> Dr Dušan Zorić (1929-1987), Prijatelj Borislava Pekića, išao u III mušku gimnaziju. Kao član SDOJ-a, osuđen zajedno sa njim. Osuđen je u prvoj grupi od 12 omladinaca na kaznu zatvora od 14 godina. Robiju je izdržavao u KPD Sremska Mitrovica. Posle puštanja i zatvora završio je Medicinski fakultet u Beogradu i radio kao lekar.

<sup>37</sup> Đorđe Olejnik (1929-2010), član SDOJ-a, osuđen je u prvoj grupi sa 12 đaka na kaznu zatvora od 5 godina. Robiju je izdržavao u KPD Sremska Mitrovica. Studirao je na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu. Živeo je u Argentini gde je ima svoje preduzeće.

<sup>38</sup> Aleksandar Saša Lazović (1929-1987), član SDOJ-a, bio na robiji sa Borislavom Pekićem. Sudilo mu se u prvoj grupi od 12 studenata i osuđen je na 15 godina robije koju je izdržavao u KPD Sremska Mitrovica. Posle zatvora završio je Pravni fakultet na Beogradskom univerzitetu. Bio je jedno vreme asistent na Pravnom fakultetu u Prištini. Radio je posle toga u zavodu za mala autorska prava u Beogradu.

<sup>39</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci II*, Beograd 1991, 259-267 str.

## Proces i Presuda

Sudski proces trajao je do maja 1949. godine. Privedeno je dvadest i dva člana organizacije i sudilo im se u dve izdvojene grupe. U prvoj grupi bili su inspiratori i organizatori, oni koji su utemeljivači Saveza demokratske omladine Jugoslavije, a u drugoj su bili neki od njenih članova koji su se nečim naročito istakli.

U presudi K-147/49 precizno se navode inkriminisane delatnosti grupe: osnivanje „intelektualnog kluba” u kojima bi se raspravljale političke, sociološke i filozofske teme sa stanovništva zapadne demokratije, štampanje i rasturanje letaka neprijateljske sadržine, izdavanje lista „*Glas Mladih*”. U tu svrhu članovi organizacije su nabavili jedan špirograf, geštetner, hemijski indigo, matrice i dali optuženom Pekiću četiri hiljade dinara da nabavi pisaću mašinu. Finansirali su se zahvaljujući dobrovoljnim prilozima, koje je Pekić neštedimice davao, budući da je počeo da radi u leto 1948. godine u režimskoj novini „*Glas*”. Optuživani su da su spremali i špijunske izveštaje o „Vojno-Hemijskom zavodu” u Beogradu, kao i manevrima jugoslovenske armije na teritoriji Banata.<sup>40</sup>

Pojedinačno, Borislav Pekić optuživan je od strane naše zemlje da se bavio neprijateljskom delatnošću. Da je u Banvištu 1946. godine napisao i izlepio više neprijateljskih letaka. Da se došavši u Beograd 1946.godine povezao sa optuženima Lazovićem, Jeremićem i dr., te postao član njihove ilegalne grupe i aktivno učestvovao u izazivanju nereda u školi i svih akcija protiv narodne omladine tokom 1946. i 1947. godine. Da je širio neprijateljsku delatnost, primao nove članove, materijalno pomagao organizaciju, da je za istu napisao Statut u kome je osnovni zadatak rušenje komunističkog režima u zemlji. Da je drugog i trećeg novembra učestvovao na sastancima sa predstavnikom špijunske organizacije.

Optuženi Pekić tereti se još za davanje inicijatve u učestvovanju i organizovanju udruženja, sa fašističkim ciljem protiv ustavnog poretka u FNRJ, koje je prikupljalo podatke koji po svojoj sadržini predstavljaju državnu i vojnu tajnu.

---

<sup>40</sup> S.Cvetković, *Portreti Disidenata*, institut za savremenu istoriju, Beograd, str.148.



Kao politički sekretar opt. Pekić sprovodio je ideje iznete u Programu, radio politički sa članovima organizacije, pripremao predavanja „Intelektualnog kluba” .<sup>41</sup>

Slobodan Jeremić se tereti da je u Trećoj muškoj gimnaziji u Beogradu 1945. formirao grupu od šest istomišljenik, a po uputstvima Brace Borisavljevića, koji je u to vreme radio u Demokratskom klubu M. Grol, a sa ciljem da preuzme rukovodstvo Narodne Omladine.<sup>42</sup>

Okržzni sud za grad Beograd, u svom krivičnom prvostepenom veću, sastavljenom od sudije E.P., kao predsednika veća, sudija porotnika Č. I. i S. B., kao članova veća, i zapisničara D.S., sudskog pravnik, po predmetu krivice S.J., studenta medicine iz Beograda i drugih. zbog krivičnog dela iz čl.3 tač.8 i 10 Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države ( u vezi čl.27 od.I O.K.Z.)... po održanom glavnom javnom usmenom pretresu na dan 5,6,7, i 9. maja 1949. godine, doneo je i javno objavio 14.maja 1949.godine presudu gde je osudio kaznom zatvora Borislava Pekića na 15 godina, Slobodana Jeremića na 15 godina , Dušana Zorića na 14 godina, Đorđa Milinkovića na 16 godina, Stevan Stanojević na 10 godina, Aleksa Lazović na 15, M.Gruden na 12godina, R.Pavlović i Zoran Racić po 6, Đ.Olenjak i P.Jovanovic po 5 godina

Presudom je dvanaest omladinaca, mahom gimnazijalaca, osuđeno na čak sto dvadeset i dve godine zatvora.<sup>43</sup>

Ubrzo su u drugoj grupi SDOJ-a osuđeni i Ljubinko Jovičić osuđen na 4 godine, zajedno sa jos sedmoricom: Dušan Marković osuđen na 5 godina, Balša Mladenović osuđen na 4, Borislav Kosanović 3 godine, Bogdan Bajšanski na 3 godine, Dimitrije Stanojević 1 godina, Miroslav Gobec 5 godina i 6 meseci, Đorđe Skerl 20 meseci.<sup>44</sup>

Jedna grupa, do šest godina osuđeni, poslani su na izdržavanje kazne u Požarevcu. (KPD za lakše krivice). Ostali su predviđeni za izdržavanje kazne u KPD Sremska Mitrovica.<sup>45</sup>

---

<sup>41</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I*, Beograd 1991, str.125.

<sup>42</sup> *isto. str 151.*

<sup>43</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci II*, Beograd 1991. str. 230.

<sup>44</sup> M.Lobi, *Tajne službe Srbije I*, Beograd 2006, str.157

<sup>45</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991, str.304.

## Godine koje su pojeli skakavci

Nakon premeštanja iz istražnog zatvora u Beograd, odslužio više od pet godina kazne u zatvorima KPD Mitrovica, Požarevac i Niš, sve do velike amnestije 1953.godine.

Uslovi života u zatvoru KPD Sremska Mitrovica bili su u jako lošem stanju, osim elemteranih uslova za život problem je predstavljao preblem sa smestajnim kapacitetima.

Struktura zatvorske populacije ukazivala je da je veliki broj zatvorenika tu dospeo zbog raznih vidova stvarne i izmišljene kolaboracije sa okupatorom ili zbog učešća u građanskom ratu na pobeđenoj strani. Bili su to manje odgovorni pripadnici nižih ešalona nedićeve administracije i njenih prodruženih organizacija, članovi Srpske državne straže i Ljotićevog dobrovoljačkog korpusa. Zatim učesnici, pomagači i sipmatizeri Ravnogorskog pokreta generala Mihailovića i drugih četničkih formacija i ljudi za to optuženi. Sledili su ih mahom anglo-američki spijuni. Tek onda građani zatvoreni po raznim atidržavnim osnovama, od kojih je imovina jedan od najpopularnijih. Pri kraju serije „političkih kriminalaca dolazili su brojni pripadnici posleratnih antikomunističkih organizacija, mahom mlađa „nepoštena” inteligencija.

Drugu grupu malo veću činili su špekulanti, defraudanti, ekonomski saboteri. Treću grupu činili su obične građanske krivice među kojima je lopovluk bio ispred ubistva, a ubistvo iz osвете, nehata ili u pijanstvu ispred smišljenog.

Tek poslednju grupu sačinjavali profesionalni kriminalci, U posebnu grupu spadali su seljaci osuđeni zbog sabotaže zadruznog pokreta i otkupa, navodnog skrivanja zemljoradničkih viškova.<sup>46</sup>

U Mitrovici nakon mesec dana provedenih u samici, Pekić se razboleo i dobio tuberkulozu. nakon toga prebačen je u KP Niš gde je i ostao do dana republike 1953.godine.

---

<sup>46</sup> Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991. str.96

## Zaključak

U ovom radu prikazana je ilegalna delatnost građanke omladine nakon Drugog svetkog rata, u klimi jednpartijskog opresivnog jednoulja. Pokazani su njihovi načini delovanja organizacionog rada, unutrašnje organizacije koji su se pokazali nedovoljni u borbi protiv daleko iskusnijeg režima, koji je i sam proistekao iz ilegalne i revolucionarne borbe. Delovanje ove omladine je unapred bilo osuđeno na poraz zbog nedostatka spoljne podrške, nedovlnog iskustva i znanja primenljivog u svrhu njihovog cilja. Vlast je represivnim i strogim merama se prilično lako obračinala sa ovim organizacijama

## Izvori i Literatura:

Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988 I*, Beograd 1988.

Branko Petranović, *Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ*, Beograd 1964.

Nataša Milićević, *Jugoslovenska vlast i srpsko građanstvo: 1944-1950*, Beograd 1009.

S.Cvetković, *Represija u Srbiji 1944-1953*, Beograd 2006.

S.Cvetković, *Portreti Disidenata*, institut za savremenu istoriju, Beograd

M.Lobi, *Tajne službe Srbije I*, Beograd 2006

Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I I*, Beograd 1991.

Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci I*, Beograd 1991.

Borislav Pekić, *Godine koje su pojeli skakavci III*, Beograd 1991.

Borislav Pekić, *Život na ledu I*, Dnevnicu 1948-1955, službeni glasnik, Beograd, 2013.

Borislav Pekić, *Život na ledu II*, Dnevnicu 1948-1955, službeni glasnik, Beograd, 2013.

D.Đorđević, *Ožiljci i Opomene II*, SKZ Beograd,2000

Sveta Lukić, *Bivši Beograd*, Beograd 1995.

M.Grol, *O slobodi*, Demokratija, 18. oktobar 1945.

M.Grol, *Silom ili razlogom*, Demokratija, 25.okt 1945.

-<http://Borislavpekic.blogspot.com>